

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

УДК 373.5:796.011.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-3605.23.2.1>

ГРИГОРІЙ ТЕРЕЩУК

<https://orcid.org/0000-0003-1717-961X>

g.tereschuk@tnpu.edu.ua

доктор педагогічних наук, професор,

член-кореспондент НАПН України

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ІРИНА АНГЕЛІУК

<https://orcid.org/0000-0002-1517-5618>

sereda@tnpu.edu.ua

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теоретичних основ і методики фізичного виховання

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ЛІЦЕЇСТІВ НА ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬО-СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначено зміст професійної спрямованості підготовки ліцеїстів у педагогічному ліцеї як психолого-педагогічного феномена, що відображає цілепокладання та усвідомлення мети і засобів особистісного саморозвитку учнів ліцею. Охарактеризовано професійну спрямованість як систему емоційно-ціннісних ставлень до навчальної та спортивної діяльності, ієрархічну структуру мотивів, які спонукають учнів ліцею до самовдосконалення. З'ясовано, що освітня діяльність ліцеїста ґрунтується на потребі в пізнанні, інтересі як формі прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності, оволодіння знаннями. Інтерес-мотив до освітньої і спортивної діяльності виявляється у спрямованості уваги, думок і характеризується емоційною привабливістю. Спрямованість особистості ліцеїста забезпечує усвідомлення мети як передумови діяльності, мобілізацію засобів, за допомогою яких її досягають. В основі спрямованості учня – мотиваційна сфера, в основі якої лежить пізнавальна потреба.

У дослідженні узагальнено досвід профільного навчання учнів Тернопільського педагогічного ліцею спортивного профілю. Конкретизовано ефективні засоби та методи навчання і тренування в структурах різних видів і форм освітнього процесу (урок, ігрові заняття, спортивні заняття, дискусія, спортивні змагання, вікторина, бесіда, перегляд спортивних телепередач).

Ключові слова: учні ліцею, педагогічна спрямованість, профільна підготовка, освітній процес педагогічного ліцею, спортивна діяльність.

GRYGORII TERESHCHUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Corresponding members (Academicians) of NAES of Ukraine

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

IRYNA ANHELIUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

ORIENTATION OF SPECIALIZED TRAINING OF LYCEUM STUDENTS TO IMPROVE EDUCATIONAL AND SPORTS ACTIVITIES

The article defines the content of the professional orientation of lyceum students' training in a pedagogical lyceum as a psychological and pedagogical phenomenon that reflects goal setting and awareness of the purpose and means of personal self-development of lyceum students. The professional orientation is characterized as a system of emotional and

value attitudes to educational and sports activities, a hierarchical structure of motives that encourage lyceum students to self-improvement. It has been found that the educational activity of lyceum students is based on the need for cognition, interest as a form of manifestation of the cognitive need, which ensures the orientation of the individual to realize the goals of the activity, mastering knowledge. Interest is a motive for educational and sporting activities that manifests itself in the focus of attention and thoughts and is characterized by emotional appeal. The lyceum student's personality orientation ensures awareness of the goal as a prerequisite for activity, mobilization of the means by which it is achieved. The student's orientation is based on the motivational sphere, which is based on the cognitive need.

The study summarizes the experience of specialized training of students of the Ternopil Pedagogical Lyceum of Sports Profile, the most important task of which is the comprehensive and harmonious development of sports gifted youth, the education of a generation of people who are able to effectively train and learn throughout life, protect and enhance the values of national culture, develop and strengthen an independent, democratic and legal state as an integral part of the world community; and the program of its comprehensive development includes an innovative approach that ensures the development of sports talent. The effective means and methods of teaching and training in the structures of various types and forms of the educational process (lesson, game lessons, sports lessons, discussion, sports competitions, quiz, conversation, watching sports TV programs) are specified.

Keywords: lyceum students, professional orientation, professional training, educational process of pedagogical lyceum, sports activities.

Умовою успішного освітнього процесу є його особистісна зорієнтованість, яка передбачає те, що кожний учень повинен стати самодостатнім, творчим суб'єктом діяльності, вільною і самодіяльною особистістю. Процес залежить від самореалізації особистості, розкриття її природних задатків, відповідальності, творчості. Спрямованість формується в процесі виховання і самовиховання; вона соціально обумовлена, впливає на здібності, характер, темперамент.

Спрямованість є психолого-педагогічним феноменом, який ми розуміємо як цілепокладання, усвідомлення мети і засобів її діяльнісного досягнення. Спрямованість в навчальному закладі спортивного профілю – це забезпечення освітньо-спортивної підготовленості до навчальної діяльності, обраного виду спорту, засвоєння правил, норм і закономірностей рухової активності в різних умовах.

Феномен спрямованості особистості досліджувало чимало вчених, зокрема М. Боришевський, О. Ільченко, О. Понамаренко, К. Роджерс, Л. Шевченко та ін. Вони розуміють і трактують по-різному визначення поняття спрямованість. Та безсумнівним є те, що спрямованість – це найважливіша властивість особистості, де динаміка розвитку індивіда виражається як характеристика соціальної істоти.

Аналізуючи праці дослідників, слід розрізняти широке й вузьке трактування поняття «педагогічна спрямованість». У широкому значенні професійна спрямованість – це система емоційно-ціннісних ставлень, ієрархічна структура мотивів, які домінують і спонукають особистість до їх втілення в освітній діяльності. У вузькому значенні – це професійно важлива властивість, що посідає центральне місце в структурі особистості фахівця й визначає його індивідуально-типологічну своєрідність [1].

Внутрішнім джерелом професійного спортивного розвитку та особистісного зростання суб'єкта діяльності є професійна спрямованість. Його розвиток характеризують як складову формування професіоналізму майбутніх спортивних фахівців. Прагнення застосувати свої можливості в професійній сфері починає формуватися на підставі готовності до функціонування в суспільстві. У підлітковому віці посилюється усвідомлення проблеми професійного вибору у поєднанні зі спортивними задатками, формується готовність до його реалізації. Виявом професійної спрямованості є наявність професійних планів, які мають спонукальну силу. Для цього вікового періоду актуальним є усвідомлений вибір шляхів профільної освіти і професійної підготовки, що можна вважати виявом освітньо-професійного самовизначення [1].

Спрямованість до вищих досягнень реалізується через використання найбільш ефективних засобів і методів тренування, постійну інтенсифікацію тренувального процесу і змагальної діяльності, оптимізацію режиму життя, застосування спеціальної системи харчування, відпочинку і відновлення. Досвід показує, що постійна реалізація принципу цілеспрямованості може забезпечити досягнення результатів сучасного рівня, успішний виступ в найбільших змаганнях. Наслідком реалізації принципу є поступове зростання майстерності спортсменів і їх спортивних досягнень. Спрямованістю до вищих досягнень значною мірою зумовлюються всі характерні риси спортивного тренування: їх цільова спрямованість і завдання, склад засобів і методів, структура різних утворень тренувального процесу (етапів багаторічної підготовки, макроциклів, періодів), система комплексного контролю і управління, змагальна діяльність [5].

Мета статті – визначити зміст спрямованості профільної підготовки учнів педагогічного ліцею спортивного профілю як усвідомлення цілей і засобів їх особистісного саморозвитку.

Першочерговим завданням сучасного спорту та системи підготовки спортсменів високої кваліфікації є ефективний розвиток дитячо-юнацького спорту, формування чинної системи відбору перспективних дітей та підлітків до регулярних занять з обраного виду спорту, створення умов для реалізації ними рухових навичок і основ окремих видів спорту у подальшій спортивній діяльності. Система дитячо-юнацького спорту об'єднує спортивні школи усіх типів, які забезпечують відбір обдарованих дітей зі сфери дитячого спорту, поступову спеціалізацію юних спортсменів, які мають високий рівень підготовленості, для участі у всеукраїнських та міжнародних спортивних змаганнях школярів, а також для подальшого переходу в систему резервного спорту [10].

Діяльність навчальних закладів спортивного напрямку досліджували у своїх наукових працях О. Вацеба, В. Мудрик, А. Нестерова, Г. Путятіна, С. Родак, Н. Серета, висвітлюючи історію їх виникнення, напрями діяльності, особливості нормативно-правового та фінансового забезпечення, проблеми та перспективи розвитку в сучасних ринкових умовах. Автори наголошують на тому, що дитячо-юнацький спорт відіграє особливу роль у житті суспільства та окремої дитини, бо спортивна діяльність забезпечує розвиток фізичних здібностей вихованців, створює необхідні умови для повноцінного оздоровлення, загартування, змістовного відпочинку і дозвілля, занять фізичною культурою і спортом, підготовки спортивного резерву для збірних команд України, набуття навичок здорового способу життя.

Успішних досягнень в освітній діяльності і спорті неможливо досягти фактом випадково показаного результату. Це – важка багаторічна цілеспрямована спільна праця спортсменів і тренерів в оволодінні спортивного майстерності, удосконаленні рухових, психічних й особистісних якостей у поєднанні з ефективним застосуванням медико-біологічних засобів підвищення працездатності та прискорення відновлювальних процесів. При цьому для досягнення в перспективі високого рівня спортивної майстерності кожен етап багаторічної підготовки висуває високі вимоги не тільки до змісту тренувального процесу, але й до організації діяльності дитячого тренера. Іншими словами, прогрес сучасного спорту детермінований системою багаторічної й кваліфікованої діяльності тренера, а тим самим і ефективним функціонуванням системи підготовки спортивного резерву [6, с. 98–112].

Основним критерієм успішності роботи дитячо-юнацької спортивного закладу, як і критерієм оцінки ефективності роботи тренера, повинні бути не тільки спортивні досягнення команд, кількість підготовлених розрядників та професійних гравців, але й індивідуальний розвиток й особистий спортивний зріст юних спортсменів [6, с. 98–112].

Водночас аналіз науково-методичних джерел й узагальнення вітчизняного та міжнародного практичного досвіду дають змогу зробити деякі висновки про те, що особливості управління підготовкою спортсмена в умовах ліцею, а також методи та форми організації в Україні й провідних країнах Європи, різняться. Ці відмінності логічно впливають із цілей, завдань, а також особливостей стратегії підготовки спортсменів. Очевидно, що саме цільова спрямованість на довгострокову підготовку перспективних юнаків та юначок повинна визначати технологічну стратегію управління процесом їх навчання в Україні.

Тренування не є відокремленим самостійним процесом у ліцеї. Тренування – це один із видів багаторічної тренувальної і змагальної діяльності учнів. Футбольні тренування здійснюються, передусім, для відпрацювання (удосконалення) всіх дій, які є у грі. Природно, можна застосовувати різноманітні рухові завдання, які можуть бути цікавими за змістом, зокрема використовуючи м'ячі. Значною проблемою зростання спортивної майстерності юних футболістів є система навчання учнів через вправи, у яких відсутні ігрові завдання з акцентуванням уваги на сприйнятті ситуації, а сформовані вміння закріплюються в елементарних діях, що не вимагають прийняття рішень. Внаслідок цього в юних футболістів недостатньо формуються просторове орієнтування, застосування техніко-тактичних дій в ігрових, тренувальних і змагальних умовах.

Наступний етап у розвитку юного спортсмена – це резервний спорт. На цій фазі відбираються спортсмени, які пройшли кваліфікаційну підготовку у закладах, що належать до системи дитячо-юнацького спорту. Підготовка спортсмена доводиться до рівня резервіста, на якому в нього є можливість перейти до спорту вищих досягнень.

До системи резервного спорту належать спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю (училища фізичної культури, училища олімпійського резерву, школи-інтернати з фізичної культури і спорту, ліцеї спортивного профілю), спортивні клуби, школи вищої спортивної майстерності, центри олімпійської підготовки, спортивні команди адміністративно-територіальних одиниць України, фізкультурно-спортивних товариств, спортивних федерацій та інших суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, де здійснюється підготовка резервів до професійних та національних збірних команд.

Спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю є базовими для підготовки спортивного резерву, які реалізують функції регіонального послідовного центру з організації селекційного відбору до системи дитячо-юнацького спорту. Сьогодні спеціалізовані освітні заклади спортивного профілю реалізують покладені на них функції з підготовки спортсменів високого рівня.

Для вдосконалення системи резервного спорту важливо утворювати регіональні навчально-спортивні комплекси, які б об'єднували спеціалізовані спортивні класи загальноосвітніх шкіл, відділення ДЮСШ, спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю та школи вищої спортивної майстерності в єдину методичну структуру, що здійснює свою діяльність у конкретному виді спорту на основі наступності й удосконалення програм підготовки від одного етапу до іншого. Також необхідно розробити систему стимулів, за допомогою яких спортивні заклади були б зацікавлені «переводити» кращих спортсменів у заклади вищої освіти, які б корегували програми навчання, були б націлені на підготовку спортсменів високого класу. Отже, однією із сходинок для досягнення вершин у професійному спорті є спеціалізовані заклади спортивного профілю, завдяки яким талановита молодь на цьому етапі має змогу реалізувати себе.

Одним із таких навчальних закладів спортивного типу є Тернопільський педагогічний ліцей спортивного профілю. Найважливішим завданням закладу такого типу є всебічний і гармонійний розвиток спортивно обдарованої молоді, виховання покоління людей, здатних ефективно тренуватись й навчатись упродовж життя, оберігати й примножувати цінності національної культури, розвивати й зміцнювати, незалежну, демократичну та правову державу як невід'ємну складову світової спільноти.

У програму комплексного розвитку ліцею покладено інноваційний підхід, який забезпечує якісну освіту ліцеїстам з урахуванням індивідуальних особливостей і здібностей; батькам – упевненість, що їхня дитина у надійних руках тренерів, педагогів та вихователів; педагогічному та тренерському колективу – комфортні умови для професійного росту, самореалізації.

Програма спрямована у сферу цінностей особистісного розвитку, відкритості освітньої системи закладу, зумовлює модернізацію чинників, які впливають на якість навчально-спортивно-виховного процесів, змісту освіти, форм і методів навчання й виховання, системи контролю й оцінювання, управлінських рішень, взаємовідповідальності всіх учасників освітнього процесу, будується відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про фізичну культуру та спорт», фіксує стратегію і механізми подальшої діяльності ліцею.

Завдання, які ставить ліцей спортивного профілю, спрямовані на перехід системи освіти на новий тип спортивно-інноваційної освіти, її конкурентоспроможність в європейському та світовому освітньому просторі, формуванні покоління молоді, що буде захищена, затребувана та мобільна на ринку праці, здатна самостійно робити вибір, володіти необхідними знаннями, навичками та компетентностями для інтеграції в суспільстві на різних рівнях, буде здатна до навчання впродовж життя. Така спрямованість професійної підготовки потребує від навчального закладу особливих підходів. Це передбачає побудову такого освітнього простору, в якому кожен може самореалізуватися.

Спортивний ліцей – заклад, який намагається успішно і ефективно допомогти учням поєднувати навчання і заняття спортом, сприяє адаптації учнів до нових умов навчально-тренувального процесу та збереження особистості вихованця в непростих обставинах. Тому педагогічний колектив ліцею постійно прагне створити найбільш сприятливі умови для навчання, тренування та проживання учнів, які пов'язали своє життя зі спортом.

Програма розвитку навчально-спортивного відділу розроблена відповідно до «Положення про спеціалізований навчальний заклад спортивного профілю» на виконання «Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту», схваленою Кабінетом Міністрів України 31 серпня 2011 року (розпорядження № 828-р), відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» для популяризації здорового способу життя та сприяння розвитку фізкультурно-спортивного руху, максимальної реалізації здібностей обдарованої молоді у дитячо-юнацькому, резервному спорті [8].

Спорт та фізична культура – нероздільні частини освітнього процесу ліцею. Їх головне призначення – забезпечення здорового способу життя, зміцнення здоров'я, підвищення фізичних можливостей і максимальної реалізації спортивних здібностей ліцеїста.

Можна констатувати, що визначення відповідності здібностей спортсмена особливостям спеціалізовано-освітньої, навчальної, навчально-тренувальної та змагальної діяльності здійснюється в період комплектування дитячо-юнацьких спеціалізованих спортивних шкіл та продовжується аж до формування професійно клубних та збірних команд з елементами селекційного процесу [3, с. 31].

Попри велику кількість видів спорту, які є в системі фізичної культури та спорту України, футбол посідає особливе місце. Нелегко назвати інший вид спорту, який міг би позмагатися в популярності. Його простота, доступність великим масам населення, емоційність ігрових ситуацій, виявлення волі і мужності під час подолання дій суперника роблять футбол популярним видом спорту і цінним засобом фізичного виховання. Напевно, немає такої дитини, яка б не грала м'яч у дворі чи на будь-якому майданчику. Футбол дає змогу без великих матеріальних затрат досягти високого рівня майстерності.

У Тернопільському педагогічному ліцеї спортивного профілю одним із пріоритетних напрямків спорту є футбол, адже 90% юних спортсменів обрали футбольну діяльність. Навчаючись у закладі, юнаки мають змогу підвищувати та вдосконалювати свою професійну майстерність в обраному виді спорту. Завдяки досвідченим тренерам та педагогам ліцеїсти мають можливість поєднувати тренування та навчання. Для збалансування та взаємозв'язку цих двох ланок колектив працює на досягнення спільної мети – виховати якомога більше гравців професійного рівня та гідних патріотів своєї держави, які на різних спортивних щаблях захищатимуть честь та гідність своєї країни. У ліцеї тренувальний та освітній процес здійснюються паралельно, в органічній єдності. Тому, після закінчення освітнього закладу, щоб продовжити свою спортивну кар'єру, у більшості випадків, перспективна молодь прагне вступити у заклади вищої освіти, де вона зможе розвивати свої спортивні здібності. У цьому випадку – це Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тут випускники ліцею мають змогу навчатися, тренуватися та підвищувати свою майстерність на найвищому рівні, виступаючи за футбольну університетську команду в Чемпіонаті України та Європи.

Пріоритетними навчальними дисциплінами є: українська мова, історія України, біологія. Після завершення навчання учні за рейтингом можуть вступати у заклади вищої освіти. Бонусом для ліцеїстів є творчий конкурс на факультет фізичного виховання, успішне проходження якого додає балів під час вступу.

Педагогічний колектив дотримується тієї думки, що ліцеїстам потрібно всебічно розвиватись, вони повинні знати свою історію, мову, географію та культуру рідного краю. Перш за все майбутній учитель є фахівцем із загального розвитку, а не тільки педагогом-предметником. Він повинен мотивувати учня до розвитку, знання предмета, пізнання світу. Це можна зробити лише тоді, коли любиш свою працю, коли ти відповідальний і відкритий до учнів. Без мотивації не буде результату, а мотивація для педагога – виховати гідного патріота нашої держави та якомога більше спортсменів високого рівня.

Велика і основна роль у навчально-тренувальному процесі звісно ж залежить від знань, умінь, навичок та досвіду тренерів. Тренер – це наставник, який володіє інноваційними методиками викладання, сучасними поглядами на гру. Від нього залежить, наскільки дитина полюбить цей вид спорту. Одним з основних завдань тренера спортивного ліцею – створити та згуртувати команду однодумців, навчити їх приймати не тільки перемогу, а й поразку, адже без поразки не буває перемоги. Тренер повинен бути прикладом для футболістів, бути комунікабельним, витриманим, проявляти щирість, душевність у стосунках із гравцями, вміти бачити зростання кожного учня і допомагати йому. Для цього потрібно знати все про своїх вихованців: фізичні можливості, морально-вольові якості, рівень психічної стійкості, моральні якості, порядність, відповідальність, чесність, почуття обов'язку.

Тренування у спортивному ліцеї є основною формою процесу підготовки футболістів. Тут тренера реалізують цілі і завдання плану підготовки гравців. Саме тут розв'язуються конкретні задачі, що впливають з оперативного і річного плану роботи з командою. Правильна побудова тренувального заняття з науково обґрунтованим змістом є важливою і складною проблемою роботи тренера взагалі. Якість тренування і ступінь його впливу на зростання спортивних результатів залежить від детально обміркованої, конкретної системи підготовки футболістів. Також це допомога гравцеві поза полем, спілкування з батьками, моніторинг освітнього процесу та інша допоміжна діяльність тренера. Тренування повинно формувати футбольний характер. Під цим розуміємо, по-перше, те, що м'яч завжди мусить бути присутнім під час виконання різних рухових завдань, а по-друге – гра є кращою формою й засобом для навчання [11].

Увесь тренерський колектив спортивного ліцею дотримується філософії, що найбільш досконалий засіб для гармонійного розвитку, мислення та виховання характеру дитини – це ігровий процес. Відповідно, і заняття мають бути подібними на гру, навіть якщо вони проводяться без м'яча. Гра – засіб для розвитку абстрактного мислення. Причину треба шукати в майстерності, а майстерність залежить від якості навчання. Як зауважив український дитячий тренер П. Пономаренко [7], «навчити грати за допомогою тільки одних вправ – утопія. Вправа – це теорія, а гра – практика. Хоч скільки не вправляйся з м'ячем, грати не навчишся. Солідарний із цією позицією відомий голландський фахівець R. Michels,

який відзначає, що тренування повинно відбуватись у формі гри [12]. Отож, граючи без труднощів, опановуєш тактичні принципи командної гри. Також не потрібно звертати увагу на те, із чим гравець навряд чи зможе зіткнутися на полі під час гри.

У роботі з футболістами провідне місце повинні посідати виховні завдання та завдання підвищення спортивно-технічної майстерності. Виховний вплив повинен здійснюватися постійно та щоденно. Серед інших завдань тренувального заняття повинно бути підвищення функціональних можливостей організму гравців, розвиток загальних та спеціальних рухових якостей, тренування і вдосконалення ігрових здібностей самої гри, як передумови для підвищення спортивної майстерності. Поставлені завдання повинні бути чітко конкретизованими для кожного тренувального заняття, тоді можна оцінити їх вплив на гравця, тобто вони повинні відповідати здібностям, можливостям, передумовам і стану тренуваності гравців. Вплив тренування буде малоефективним, якщо його завдання будуть не конкретними і не відповідатимуть рівню підготовленості гравців. В таких випадках у деяких гравців тренування може викликати небажання, відсутність стимулу, що негативно вплине не тільки на стан здоров'я, але навіть і на розумовий розвиток футболістів.

Підготовка футболістів здійснюється у групах спортивного вдосконалення. Мета підготовки – створення передумов для подальшого підвищення спортивної майстерності студентів, що мають зацікавленість та схильність до постійних занять футболом, тобто на етапі підготовки до спортивних досягнень. Завдання навчально-тренувального процесу будуються на засадах урізноманітнення видів підготовки з урахуванням індивідуальних особливостей спортсмена.

Актуальною проблемою сучасної професійної підготовки ліцеїстів є перехід гравців у системі змагань від дитячо-юнацьких до дорослих. В цьому випадку перед спортсменами виникає певний психологічний бар'єр: одна справа – грати проти своїх однолітків, довіряти команді та тренеру, інша – виходити на один рівень з професіоналами та протистояти їм: грати в команді з гравцями, які на декілька, а іноді – і на десятки років, старші та мають чималий досвід змагальної практики; бути новачком в команді, де потрібно влитися в новий колектив та заслужити повагу та довіру одноклубників. Всі вище зазначені чинники мають певний психоемоційний тиск під час переходу до професійного футболу. У багатьох юних спортсменів є шанси стати професійними футболістами, але після завершення навчання в ліцеї лише від 1 до 10% учнів продовжують спортивне вдосконалення. Далеко не всім талановитим випускникам вдається швидко перебудуватись та перейти на рівень дублюючого складу, не кажучи вже про професійні команди.

У сучасній практиці підготовки футболістів іноді спортсменів, які не проявили себе до 18 років, вважають неперспективними. Але існує багато прикладів, як у світовому, так й українському футболі, коли гравці почали прогресувати після 18 років – в 21 чи навіть в 23 та пізніше. Таким із прикладів є відомий футболіст київського «Динамо» Віктор Колотов, який розпочав заняття футболом у 16 років, в 20 – виконав норматив майстра спорту, а через декілька років – майстра спорту міжнародного класу, і був на провідних ролях у футбольному клубі [2, с. 54–60].

Саме для вирішення проблеми оптимального переходу юнаків до дорослого та професійного футболу в ТНПУ створено футбольну команду, яка бере участь у чемпіонаті області та чемпіонаті України серед студентів. Це дає можливість молоді здолати ще одну сходинку на шляху до подальшого продовження занять футболом на більш високому рівні. Чемпіонат області серед дорослих забезпечує плавний перехід від дитячо-юнацького футболу до дорослого, а згодом – і до професійного.

Однозначно, коли гравці, закінчивши заклади спортивного типу, не можуть одразу переходити на професійний рівень, бо це може негативно позначитися на кар'єрі – їм треба створити умови перехідного періоду. Такі умови створені при педагогічному університеті для переходу учнів і випускників ліцею з аматорського до професійного футболу. Виступаючи на аматорському рівні, гравці мають змогу проявити себе, привернути увагу селекціонерів. Цьому доказ те, що велика кількість випускників ТНПУ, які грали та грають на професійному рівні та виступають за молодіжну і студентську збірну України, є майстрами спорту та навіть майстрами спорту міжнародного класу. Студентська команда славиться різними досягненнями на обласному рівні та чемпіонаті України серед ЗВО. Також футбольна команда університету виступає у змаганнях на міжнародному рівні, є чемпіоном та дворазовим фіналістом чемпіонату Європи з футболу серед ЗВО. У комплекті команди знаходяться всі три нагороди п'єдесталу, тобто золото, срібло та бронза (золото – Польща, Вроцлав, 2009 рік; срібло – Іспанія, Мадрид, 2019 рік та бронза – Польща, Варшава, 2010 рік). Гравці університету неодноразово запрошувалися до складу студентської збірної України.

Отже, досягнення вершин у спорті та навчанні може відбутися лише завдяки особистій цілеспрямованості, налаштованості професійної підготовки ліцеїстів на вдосконалення особистісно-професійних якостей та навчально-спортивної діяльності.

Найбільш ефективними компонентами формування професійної спрямованості підготовки ліцеїстів, як свідчить практика, є: медико-фізіологічний, соціальний, економічний, психолого-педагогічний. Медико-фізіологічний аспект передбачає такі основні завдання, як розробка критеріїв професійного відбору відповідно до стану здоров'я, фізичних якостей, а також вимог, які окреслює професія до особистості. Соціальний аспект полягає у формуванні ціннісних орієнтацій молоді в професійному самовизначенні. Психологічний аспект полягає у вивченні структури особистості, формуванні професійної спрямованості; педагогічний – пов'язаний із формуванням суспільно значущих мотивів вибору професії та професійних інтересів [9].

Враховуючи психологічні та вікові особливості старшокласників (10–11 класи), можна виокремити етап профорієнтаційної роботи: навчання дій із самопідготовки та саморозвитку; формування професійних якостей в обраному виді праці; корекція професійних планів, оцінювання готовності до обраної діяльності. Розв'язання завдань профорієнтації здійснюється в різних видах діяльності учнів (пізнавальній, суспільно корисній, комунікативній, ігровій, продуктивній праці). Із цією метою складаються плани роботи із профорієнтації. Цей напрям простежується в плані кожного класного керівника, вихователя, вчителя-предметника [9].

Доцільно освітньо-тренувальну роботу спрямовувати на формування професійних інтересів, усвідомлення власного покликання у сфері професійної діяльності та формування в цілому психологічної готовності особистості до свідомого вибору професії у поєднанні з спортивними здібностями.

Таким чином, освітня діяльність ліцеїста ґрунтується на потребі в пізнанні, інтересі як форми прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності, оволодіння знаннями. Інтерес-мотив до освітньої і спортивної діяльності виявляється у спрямованості уваги, думок і характеризується емоційною привабливістю. Спрямованість особистості ліцеїста забезпечує усвідомлення мети як передумови діяльності, мобілізацію засобів, за допомогою яких її досягають. Отже, в основі спрямованості учня – мотиваційна сфера, яка ґрунтується на пізнавальній потребі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні зарубіжного досвіду щодо здобуття ліцейної освіти, інноваційних методів і форм роботи з учнями в умовах профільного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дідух М. Професійна спрямованість як динамічна якість особистості. *Юридична психологія*. 2021. Т. 28. № 1. С. 56–64.
2. Дулібський А. В. Спортивний відбір у футболі як раціональна система педагогічного пошуку обдарованих людей у галузі спорту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»*. 2020. Вип. 8 (128). С. 54–60.
3. Дулібський А. Спортивний відбір у системі багаторічної спеціалізованої освіти футболістів. *Спортивна наука України: Електронне наукове видання*. 2015. № 4 (68). С. 28–35. URL: <http://sportsscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/340/329> (дата звернення: 10.11.2023).
4. Костюкевич В.М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: навчальний посібник. Вінниця: «Планер», 2007. 273 с.
5. Линець М. М. Принципи підготовки спортсменів : лекція з навчальної дисципліни «Загальна теорія підготовки спортсменів» для студентів 3 курсу ФФКіС та 4 курсу ФПтаЗО. Львів, 2018. 7 с.
6. Ніколаєнко В. В. Педагогічна технологія управління багаторічним процесом формування техніко-тактичної майстерності футболістів. *Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (Фізична культура і спорт): зб. наук. пр.* Вип. 6 (49). К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 98–112.
7. Пономаренко П. А. Вчись бачити поле. Донецьк: «Лебедь», 1994. 112 с.
8. Програма комплексного розвитку на 2016/2018 н.р. Через професійну компетентність – до успіху / Комунальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний ліцей-інтернат фізичної культури і спорту». Біла Церква, 2016. 38 с.
9. Профорієнтаційна робота. *ЗЗСО «Корецький ліцей»*: вебсайт. URL: http://www.korets-school3.rv.sch.in.ua/zhittya_shkoli/proforiyentacijna_robota/?prnt=prnt (дата звернення: 11.11.2023).
10. Сітнікова Н. С. Система розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні та його значення для соціального зростання держави. *Держава та регіони. Сер. : Державне управління*. 2013. № 1. С. 100–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2013_1_20 (дата звернення: 11.11.2023).

11. Футбол: навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності / Авраменко В. Г., Гончаренко В. І., Джус О. М. та ін. К.: Науково-методичний комітет ФФУ, 2003. 106 с.
12. Michels R. Team Building: The Road to Success. Cardinal Publishing Group, 2001. 298 с.

REFERENCES

1. Didukh, M. (2021). Profesiina spriamovanist yak dynamichna yakist osobystosti [Professional orientation as a dynamic personality quality]. *Yurydychna psykholohiia*. 2021. T. 28. № 1. S. 56–64 [in Ukrainian]
2. Dulibskyi, A.V. (2020). Sportyvnyi vidbir u futboli yak ratsionalna systema pedahohichnoho poshuku obdarovanykh liudei u haluzi sportu [Sports selection in football as a rational system of pedagogical search for gifted people in the field of sports]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia «Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)»*, 8 (128). S. 54–60 [in Ukrainian]
3. Dulibskyi, A. (2015). Sportyvnyi vidbir u systemi bahatorichnoi spetsializovanoi osvity futbolistiv [Sports selection in the system of long-term specialized education of football players]. *Sportyvna nauka Ukrainy: Elektronne naukove vydannia*, 4 (68). S. 28–35. Retrieved from: <http://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/340/329> (data zvernennia: 10.11.2023) [in Ukrainian]
4. Kostiukevych, V.M. (2007). *Teoriia i metodyka trenuvannia sportsmeniv vysokoi kvalifikatsii: navchalnyi posibnyk [Theory and methods of training highly qualified athletes: study guide]*. Vinnytsia: «Planer». 273 s. [in Ukrainian]
5. Lynets, M.M. (2018). Pryntsypy pidhotovky sportsmeniv : lektsiia z navchalnoi dystsypliny «Zahalna teoriia pidhotovky sportsmeniv» dlia studentiv 3 kursu FFKiS ta 4 kursu FPtaZO [Principles of training athletes: a lecture on the academic discipline «General theory of training athletes» for students of the 3rd year of FFKiS and 4th year of FPtaZO]. Lviv. 7 s. [in Ukrainian]
6. Nikolaienko, V.V. (2014). Pedahohichna tekhnolohiia upravlinnia bahatorichnym protsesom formuvannia tekhniko-taktychnoi maisternosti futbolistiv [Pedagogical technology of managing the long-term process of formation of technical and tactical skills of football players]. *Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (Fizychna kultura i sport): zb. nauk. pr.*, 6 (49). K. : NPU imeni M. P. Drahomanova, S. 98–112 [in Ukrainian]
7. Ponomarenko, P.A. (1994). *Vchys bachyty pole [Learn to see the field]*. Donetsk: «Lebed». 112 s. [in Ukrainian]
8. Prohrama kompleksnoho rozvytku na 2016/2018 n.r. Cherez profesiinu kompetentnist – do uspikhu [Program of integrated development for 2016/2018 n.y. Through professional competence – to success] / Komunalnyi zaklad Kyivskoi oblasnoi rady «Kyivskiy oblasnyi litsei-internat fizychnoi kultury i sportu». Bila Tserkva 38 s. [in Ukrainian]
9. Proforiientatsiina robota. ZZSO «Koretskyi litsei»: vebсайт [Career orientation work. ZZSO "Koretsky Lyceum": website]. Retrieved from: http://www.korets-school3.rv.sch.in.ua/zhittya_shkoli/proforientacijna_robota/?prnt=prnt (data zvernennia: 11.11.2023) [in Ukrainian]
10. Sitnikova, N.S. (2013). Systema rozvytku dytiacho-yunatskoho sportu v Ukraini ta yoho znachennia dlia sotsialnoho zrostannia derzhavy [The system of development of children's and youth sports in Ukraine and its importance for the social growth of the state]. *Derzhava ta rehiony. Ser. : Derzhavne upravlinnia*, 1. S. 100–105. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2013_1_20 (data zvernennia: 11.11.2023) [in Ukrainian]
11. Futbol: navchalna prohrama dlia dytiacho-yunatskykh sportyvnykh shkil, spetsializovanykh dytiacho-yunatskykh shkil olimpiiskoho rezervu ta shkil vyshchoi sportyvnoi maisternosti (2003). [Football: curriculum for children's and youth sports schools, specialized children's and youth schools of the Olympic reserve and schools of higher sports skills]. Avramenko, V.H., Honcharenko, V.I., Dzhus, O.M., et al. K.: Naukovo-metodychnyi komitet FFU. 106 s [in Ukrainian]
12. Michels, R. (2001). Team Building: The Road to Success. Cardinal Publishing Group. 298 c. [in English]